Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
esitatud 8. juulil 2021 [1]

Kohtuasi C-289/20

IB
versus
FA

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Cour d'appel de Paris (Pariisi apellatsioonikohus, Prantsusmaa))

Eelotsusetaotlus – Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanev ala – Rahvusvaheline kohtualluvus ning kohtuotsuste tunnustamine ja täitmine abieluasjades – Määrus (EÜ) nr 2201/2003 – Mõiste „alaline elukoht"

1. 20. sajandi lõpuaastatel käsitles Euroopa Liit tsiviilasjades tehtava õigusalase koostöö raames, mida soodustati kõigepealt Maastrichti lepinguga [2] ja seejärel Amsterdami lepinguga, [3] perekonnaõiguslikke probleeme, mis on seotud lõimumise nähtusega.

2. Mis puutub kohtualluvusse abieluasjades, siis esimesele konventsioonile, mis ei jõustunudki [4], järgnes määrus (EÜ) nr 1347/2000 [5], mis tunnistati kehtetuks määrusega (EÜ) nr 2201/2003 [6], mis on hetkel kehtiv õigusakt [7].

3. Euroopa Kohus on määruse nr 2201/2003 artiklit 3 tõlgendanud mitmes eelotsusetaotluse asjas. [8] Kui ma ei eksi, siis ükski neist ei puudutanud seda, mis tagajärjed võiksid olla selle tõlgendamisele sellel, et tunnistatakse, et ühel abikaasal (või mõlemal) on kaks või mitu „alalist elukohta".

1 Algkeel: hispaania.

2 Euroopa Liidu leping (EÜT 1992, C 191, lk 1), eelkõige artikkel K.3 koostoimes artikliga K.1.

3 Euroopa Ühenduse asutamisleping (konsolideeritud Amsterdami versioon) (EÜT 1997, C 340, lk 173), eriti artikkel 61.

4 28. mai 1998. aasta konventsioon kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta abieluasjades (EÜT 1998, C 221, lk 1; edaspidi „1998. aasta konventsioon").

5 Nõukogu 29. mai 2000. aasta määrus abieluasjade ja vanemliku vastutusega abikaasade ühiste laste eest seotud asjade kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta (EÜT 2000, L 150, lk 19; ELT eriväljaanne 19/01, lk 209).

6 Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrus, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000 (ELT 2003, L 338, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 243).

7 Vt selle kehtivuse kohta käesoleva ettepaneku punkt 27.

8 Näiteks seoses ühe abikaasa topeltkodakondsusega. 16. juuli 2009. aasta kohtuotsus Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:474; edaspidi „kohtuotsus Hadadi").

4. See eelotsusetaotlus võimaldab seega Euroopa Kohtul lahendada küsimuse, mis on tõstatatud teistes valdkondades,[9] kuid mida ei ole selles valdkonnas veel lahendatud. Vastamiseks tuleb kõigepealt piiritleda mõiste „alaline elukoht“ olukorras, kus selle alusel määratakse kindlaks rahvusvaheline kohtualluvus abielulahutuse, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamise kohtuvaidluste puhul.

I. Õiguslik raamistik. Määrus nr 2201/2003

5. Põhjenduses 1 on sätestatud:

„Euroopa Ühendus on seadnud eesmärgiks luua vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanev ala, kus on tagatud isikute vaba liikumine. Sellise ala loomiseks peab ühendus muu hulgas tsiviilasjades tehtava õigusalase koostöö valdkonnas vastu võtma siseturu nõuetekohaseks toimimiseks vajalikud meetmed.“

6. Põhjenduses 8 on märgitud:

„Abielulahutust, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamist käsitlevate kohtuotsuste osas tuleks käesolevat määrust kohaldada ainult abielude lahutamise suhtes ja see ei tohiks käsitleda küsimusi nagu lahutuse põhjus, abielu omandiõiguslikud tagajärjed või muud kaasnevad asjaolud.“

7. Artiklis 3 on sätestatud:

„1. Abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamisega seotud asjad on selle liikmesriigi kohtu alluvuses,

a) kelle territooriumil:

   – on abikaasade alaline elukoht või

   – oli abikaasade viimane alaline elukoht, kui üks neist veel elab seal, või

   – on kostja alaline elukoht või

   – on ühistaotluse puhul ühe abikaasa alaline elukoht või

   – on hageja alaline elukoht, kui ta on seal elanud vähemalt aasta vahetult enne taotluse esitamist, või

   – on hageja alaline elukoht, kui ta on seal elanud vähemalt kuus kuud vahetult enne taotluse esitamist ja ta on kõnealuse liikmesriigi kodanik või, Ühendkuningriigi ja Iirimaa puhul, kui seal on tema alaline asukoht;

b) kelle kodanikud mõlemad abikaasad on või, Ühendkuningriigi ja Iirimaa puhul, kus on mõlema abikaasa alaline asukoht.

[…]“.

[9] Pärimisasjades 16. juuli 2020. aasta kohtuotsus E. E. (kohtualluvus ja pärimisele kohaldatav õigus) (C-80/19, EU:C:2020:569; edaspidi „kohtuotsus E. E. (kohtualluvus ja pärimisele kohaldatav õigus)“).

II. Faktilised asjaolud, kohtuvaidlus ja eelotsuse küsimus

8. Iiri kodanik FA ja Prantsuse kodanik IB sõlmisid abielu 1994. aastal Iirimaal. Neil on kolm juba täisealist last.

9. IB esitas 28. detsembril 2018 Tribunal de grande instance de Paris'le (Pariisi esimese astme kohus, Prantsusmaa) abielu lahutamise avalduse.

10. Juge aux affaires familiales du tribunal de grande instance de Paris' (Pariisi esimese astme kohtu perekonnaasjade kohtunik, Prantsusmaa) 11. juuli 2019. aasta kohtumäärusega tuvastati, et Prantsusmaa kohtutel puudub pädevus abielulahutuse üle otsustada. Ta põhjendas oma otsust nende asjaoludega:

– Perekonna elukoht oli Iirimaal, kuhu perekond oli elama asunud 1999. aastal ja kus nad oli ostnud kinnisasja, mis oli abielupaari elukoht; ka lapsed elasid Iirimaal ja nende õpingud toimusid seal.

– Abikaasad ei olnud lahus elama asunud ning miski ei viidanud sellele, et neil oli ühine tahe viia oma elukoht üle Prantsusmaale.

– Seevastu oli palju andmeid, mis kinnitasid IB isiklikku ja perekondlikku sidet Iirimaaga, kus ta käis igal nädalavahetusel oma abikaasa ja laste juures ning tegeles regulaarselt spordiga ja veetis vaba aega.

– Avalduse esitamisele eelnenud kuue kuu jooksul (st pärast 27. juunit 2018) ei toimunud IB eluviisis mingeid muutusi, mis oleks võimaldanud järeldada, et ta on oma elukohast Iirimaal lahkunud. Vastupidi, ta jätkas selles riigis samasugust pereelu kuni 2018. aasta jõulupuhkuseni, mille ta veetis oma abikaasa ja lastega pere elukohas.

– IB sidemed Iirimaaga ei takista tema seotust Prantsusmaaga, kuhu ta on alates 2017. aastast igal nädalal tööle sõitnud. Tal on *de facto* kaks elukohta: üks tööalastel põhjustel Pariisis töönädala sees ja teine ülejäänud ajal abikaasa ja laste juures Iirimaal.

11. IB esitas esimese astme kohtu määruse peale apellatsioonkaebuse Cour d'appel de Paris'le (Pariisi apellatsioonikohus, Prantsusmaa) nõudega see tühistada ning tuvastada, et Prantsuse kohtud on territoriaalselt pädevad abielulahutuse kohta otsuse tegemiseks. Ta ei nõustunud eelkõige väitega, et tal puudus tahe seada „oma huvide püsiv või alaline kese" sisse Prantsusmaal „sooviga, et see nii jääkski".

12. FA palus apellatsioonikohtul vaidlustatud kohtumäärus muutmata jätta.

13. Cour d'appel de Paris' (Pariisi apellatsioonikohus) hinnangul oli IB vähemalt kuus kuud enne abielu lahutuse avalduse esitamist seadnud kindla ja püsiva elukoha sisse Prantsusmaal, kaotamata siiski elukohta Iirimaal, kus tal olid endiselt perekondlikud sidemed ja kus ta viibis isiklikel põhjustel sama regulaarselt nagu varem.

14. Seepärast leiab see kohus, et IB elukoht Prantsusmaal on kindel ja püsiv, mistõttu on tegemist alalise elukohaga, ja samal ajal on tal samasugune elukoht Iirimaal.

15. Ta järeldab sellest, et vastavalt määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a viiendale ja kuuendale taandele on abielulahutuse kohta otsuse tegemiseks ühtemoodi pädevad nii Prantsuse kui ka Iirimaa kohtud.

16. Selles kontekstis on tema arvates tingimata vajalik tõlgendada mõistet „alaline elukoht“, mistõttu esitab ta Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kui faktilistest asjaoludest nähtub, nagu käesolevas asjas, et üks abikaasadest elab osa aega ühes, osa aega teises liikmesriigis, siis kas määruse nr 2201/2003 artikli 3 tähenduses ja selle kohaldamisel on mõeldav, et tal on alaline elukoht kahes liikmesriigis, nii et kui selles artiklis loetletud tingimused on täidetud kahes liikmesriigis, on abielulahutuse kohta otsuse tegemiseks ühtemoodi pädevad mõlema liikmesriigi kohtud?“

III. Menetlus Euroopa Kohtus

17. Eelotsusetaotlus registreeriti Euroopa Kohtus 30. juunil 2020.

18. Kirjalikud seisukohad on esitanud FA, Saksamaa, Prantsuse, Iiri ja Portugali valitsus ning Euroopa Komisjon.

19. IB esitas 17. veebruaril 2021 põhjendatud taotluse kohtuistungi korraldamiseks. Ta andis siiski oma nõusoleku, et tervisekriisi tõttu asendatakse kohtuistung kirjalike seisukohtade esitamisega, ning nii see ka kokku lepiti. Kohtuistungi asendamiseks esitasid seisukohad lisaks IB-le veel Prantsuse ja Iiri valitsus ning komisjon.

IV. Õiguslik analüüs

A. Sissejuhatavad märkused

20. Eelotsuse küsimuse eelduseks on, et isik „elab osa aega ühes, osa aega teises liikmesriigis“.[10] Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib teada, kuidas mõjutab see asjaolu selle kindlaks määramist, milline kohus on pädev abielu lahutamise avaldust läbi vaatama.

21. Vastamiseks tuleb võtta seisukoht küsimuses, mida tuleb mõista täiskasvanu „alalise elukoha“ all määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a tähenduses. Kui ilmneb, et IB alaline elukoht selle sätte tähenduses *võib* olla kahes liikmesriigis, siis tuleb uurida, kas nende kahe liikmesriigi kohtud on abielulahutuse kohta otsuse tegemiseks ühtemoodi pädevad.

22. Kohaldatava õigusnormi paremini mõistmiseks viitan ma eelkõige selle eelkäijatele.

23. Määrus nr 2201/2003 reguleerib rahvusvahelist kohtualluvust abieluasjades ja vanemliku vastutuse asjades, kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist ning ametiasutuste koostööd kõikide Euroopa Liidu liikmesriikide jaoks peale Taani.

[10] Sotsioloogilise uurimuse tulemusel selguks tõenäoliselt, et nende juhtude arv, kus isik (või mõlemad abikaasad) on sellises olukorras, praegu suureneb.

24. Tegemist ei ole selle valdkonna esimese õigusaktiga. Nagu ma juba märkisin, sõlmiti 1998. aastal samade aspektide kohta (ehkki vanemliku vastutusega seonduvates küsimustes piiratum) konventsioon. Sellele oli lisatud selgitav aruanne, milles anti ülevaade konventsiooni eeskirjade põhjustest. [11]

25. 1998. aasta konventsioon ei jõustunud. Kuna ühendus sai natuke aega pärast selle sõlmimist pädevuse tsiviilasjades tehtava õigusalase koostöö valdkonnas, sisestati konventsiooni artiklid määrusesse nr 1347/2000, mille põhjenduses 6 viidatakse nende õigusaktide vahelisele järjepidevusele.

26. Kolm aastat hiljem asendati määrus nr 1347/2000 määrusega nr 2201/2003, laiendades selle kohaldamisala vanemliku vastutuse kohtumenetlustele ja -otsustele, mis ei ole seotud abieluasjade menetlustega. Seevastu jäeti muutusteta kehtima eeskirjad, mis käsitlevad rahvusvahelist kohtualluvust abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise kohtuvaidluste puhul.

27. Määruse nr 2201/2003 kehtivusaeg lõpeb 1. augustil 2022, kuna 25. juunil 2019 võeti vastu määrus (EL) 2019/1111 [12], mis on mõeldud selleks, et tulla toime puudustega esimesena mainitud määruse kohaldamisel seoses lastega seotud menetlustega. Rahvusvahelise kohtualluvuse aluseid, mis on seotud abielukriisiga, ei muudeta.

28. Kuna abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise valdkonnas kehtivad kohtualluvuse eeskirjad on järjestikustes õigusaktides samad ja lisaks ei ole neid eeskirju määruses nr 2201/2003 selgitatud, on eelnevad õigusaktid (sellest tulenevalt eelkõige Borrási aruanne) selle määruse artiklis 3 kasutatud mõiste „alaline elukoht“ mõistmiseks keskne, ehkki mitte ainus element. [13]

B. „Alaline elukoht“ määruse nr 2201/2003 artikli 3 tähenduses

29. Määruse nr 2201/2003 artikkel 3 on sätestatud õigusaktis, mille eesmärk on tagada sellega reguleeritavas valdkonnas isikute liikumisvabadus vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneval Euroopa alal. [14]

30. Liikumisvabaduse õige mõistmine kohustab liikmesriike hoiduma nii otsesete piirangute kehtestamisest selle vabaduse teostamisele kui ka selliste takistuste seadmisest, millel on kaudselt sarnane pärssiv mõju.

[11] Euroopa Liidu lepingu artikli K.3 alusel sõlmitud konventsiooni kohtualluvuse ning kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise kohta abieluasjades selgitav aruanne (EÜT 1998, C 221, lk 27; edaspidi „Borrási aruanne“). Nõukogu poolt heaks kiidetud 28. mail 1998.

[12] Nõukogu 25. juuni 2019. aasta määrus, mis käsitleb kohtualluvust, abieluasjade ja vanemliku vastutusega seotud kohtuasjades tehtud lahendite tunnustamist ja täitmist ning rahvusvahelisi lapseröövе (uuesti sõnastatud) (ELT 2019, L 178, lk 1). Kui artikli 100 üleminekusätetest ei tulene teisiti, tunnistatakse selle määrusega kehtiv määrus alates 1. augustist 2022 kehtetuks: vt artikkel 104.

[13] Vt määruse nr 1347/2000 põhjendus 6 ja määruse nr 2201/2003 põhjendus 3. 29. novembri 2007. aasta kohtuotsuses Sundelind Lopez (C-68/07, EU:C:2007:740; edaspidi „kohtuotsus Sundelind Lopez“, punkt 26) tuginetakse kehtiva määruse artikli 3 tõlgendamiseks määruse nr 1347/2000 põhjendustele. Borrási aruandele kui tugimaterjalile kehtiva määruse tõlgendamiseks viidatakse sageli kohtujuristide ettepanekutes: vt kohtujurist Sharpstoni ettepanek kohtuasjas Purrucker (C-256/09, EU:C:2010:296, punktid 13, 84, 85 ja 86); kohtujurist Kokott'i ettepanek kohtuasjas Hadadi (C-168/08, EU:C:2009:152, punktid 37, 57 ja 58); kohtujurist Boti ettepanek kohtuasjas Liberato (C-386/17, EU:C:2018:670, punktid 55 ja 69) ning kohtujurist Saugmandsgaard Øe ettepanek kohtuasjas UD (C-393/18 PPU, EU:C:2018:749, punkt 28).

[14] 13. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, punkt 33): „[…] määruse nr 2201/2003 põhjendusest 1 nähtuvalt on selle eesmärk aidata luua vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala, kus on tagatud isikute vaba liikumine“.

31. Liikmesriikidevahelised erinevused perekonnaõiguses või raskused, millega isik seisab silmitsi siis, kui ta soovib, et tema perekonnaseisu tunnustataks väljaspool seda liikmesriiki, kus see on kujunenud, võivad avaldada seda pärssivat mõju.

32. Sellest reaalsusest teadlikuna kehtestas Euroopa seadusandja ühtse õigusliku raamistiku, et hõlbustada liikmesriikide kohtute poole pöördumist abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamisega seotud vaidlustes, mis sisaldavad välismaist elementi, ning nendes tehtud otsuste vastastikust tunnustamist. [15]

33. Määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punktis a on järjepidevalt aluseks võetud ühe või mõlema abikaasa alaline elukoht selleks, et täpsustada, milliste kohtute alluvusse nende vaidluste lahendamine kuulub.

1. Autonoomne tõlgendamine

a) Samastamine teistes õigusaktides kasutatud mõistega „alaline elukoht“

1) Üldised märkused

34. Mitmes Euroopa Liidu õigusaktis õigusalase koostöö kohta perekonnaõiguse valdkonnas kasutatakse, võttes eeskujuks mõne mitmepoolse rahvusvahelise konventsiooni, [16] huvitatud pool(t)e alalist elukohta rahvusvahelise kohtualluvuse kriteeriumina (otseselt või kohtuotsuste tunnustamise raames) ja kollisiooninormide lähteelemendina. [17]

35. Alaline elukoht on sagedane kriteerium ka teistes liidu õiguse valdkondades [18] ja rahvusvahelistes konventsioonides. [19] Vastavate tekstide ühine tendents on, et seda mõistet harilikult ei määratleta ega viidata selle tõlgendamiseks liikmesriikide (või osalisriikide) õiguskordadele. [20]

36. Tavakeeles tähistab väljend „alaline elukoht“ regulaarset või kindlat viibimist teatud kohas. Selle kasutamine õiguslikus tähenduses nõuab siiski midagi enamat kui sõnade tavatähendusega piiritletud tõlgendus. [21]

15 Määruse nr 1347/2000 põhjendus 4.

16 Näiteks alaealiste kaitse valdkonnas ametiasutuste volitusi ja kohaldatavat seadust käsitlev 5. oktoobri 1961. aasta Haagi konventsioon; lahutuste ja lahuselu tunnustamise 1. juuni 1970. aasta Haagi konventsioon; vanema kohustuste kindlaksmääramise ja laste kaitse abinõude rakendamise pädevuse, kohaldatava õiguse, abinõude tunnustamise, rakendamise ja koostöö 19. oktoobri 1996. aasta Haagi konventsioon ning laste eestkoste ja laste eestkoste taastamisega seotud otsuste tunnustamist ja täitmist käsitlev Luksemburgi 20. mai 1980. aasta Euroopa konventsioon.

17 Traditsioonilistest kriteeriumidest, nagu kodakondsus või elukoht, mida varem peeti esmatähtsaks isiku ja õigussüsteemi vahelise sideme väljendusena, loobutakse või need jäetakse tagaplaanile.

18 Vt näiteks Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29. aprilli 2004. aasta määrus (EÜ) nr 883/2004 sotsiaalkindlustussüsteemide kooskõlastamise kohta (ELT 2004, L 166, lk 1; ELT eriväljaanne 05/05, lk 72), milles kasutatakse sõna „elukoht“. Selle artikli 1 punktis j on täpsustatud, et see on „koht, kus isik tavaliselt elab“. 5. juuni 2014. aasta kohtuotsuses I (C-255/13, EU:C:2014:1291) eristatakse selles kontekstis mõisteid „elamine“ ja „viibimine“.

19 Näiteks 11. mail 2011 Istanbulis sõlmitud naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon (artikkel 44).

20 See tuleneb soovist mitte mõjutada teisi sama mõistet kasutavaid tekste, nagu märgib Lagarde, P., „Informe explicativo al Convenio relativo a la competencia, la ley aplicable, el reconocimiento, la ejecución y la cooperación en materia de responsabilidad parental y de medidas de protección de los niños, hecho en La Haya el 19 de octubre de 1996“, *Actes et documents de la Dix-huitième session de la Conférence de La Haye de droit international privé*, 1996, II kd, lk 552, punkt 40.

21 Vt samas tähenduses kohtujurist Kokott'i ettepanek kohtuasjas A (C-523/07, EU:C:2009:39, punkt 15) seoses määruse nr 2201/2003 artikli 8 mõistega „alaline elukoht“.

37. Preambulid, selgitavad aruanded, ettevalmistavad materjalid ja Euroopa Kohtu praktika näitavad tendentsi samastada alalist elukohta isiku „huvide keskmega“. Selle kindlaks tegemiseks tuginetakse abstraktselt *siduvate tegurite* koondumisele ja konkreetselt nendele teguritele iga juhtumi asjaolusid arvestades antud hinnangule.[22]

38. Nende huvide olemus ning asjakohased aspektid ja näitajad (lõppkokkuvõttes *siduvad tegurid*), mis määravad isiku alalise elukoha, ilmnevad täpsemalt asjaomast kohtualluvuse kriteeriumi sisaldava sätte kontekstist. Lisaks tuleb arvestada selle sätte eesmärki ja regulatsiooni, mille osaks see on.

39. Alalise elukoha mõiste ja selle tõlgendamine määruse nr 2201/2003 raames on autonoomsed, nagu Euroopa Kohus on korduvalt meenutanud.[23] Selle määruse sätete kontekst ja eesmärk näitavad seega õigusvaldkondade vahelise analoogia ja ekstrapolatsiooni kasutamise piire.[24]

2) Tsiviilasjades tehtava õigusalase koostöö teistes valdkondades

i) Lapse alaline elukoht

40. Mis puutub laste alalisse elukohta vanemlikku vastutust käsitlevates vaidlustes, siis samastab Euroopa Kohus selle laste eluliste huvide keskmega, mis määratakse kindlaks teatud selliste näitajate koondumise alusel:

– mis valitakse sobivuse või vastavuse järgi selle õigusnormi konteksti seisukohast, milles kriteerium on ette nähtud,[25] ja määruse nr 2201/2003 eesmärkide seisukohast, nagu need on sätestatud lapse parimates huvides,[26] ning

– mida kohaldatakse (ja kaalutakse), võttes arvesse juhtumi kõiki konkreetseid asjaolusid.[27]

41. Seevastu välistab Euroopa Kohus võimaluse võtta lihtsalt üle sellele mõistele liidu õiguse teistes valdkondades (eelkõige sotsiaalkindlustuse ja avaliku teenistuse valdkonnas) antud määratlused ja tõlgendused. Just nimelt seetõttu, et kontekst on erinev, „ei ole võimalik [neid] otseselt üle kanda hinnangule laste alalise elukoha kohta määruse [nr 2201/2003] artikli 8 lõike 1 tähenduses“[28].

[22] See *ad casum* hindamine kuulub mõistagi liikmesriikide kohtute pädevusse. Sest see on spetsiifiline: „[ü]he kohtuasja raames antud juhtnööre saab […] teisele kohtuasjale üle kanda ainult ettevaatust üles näidates“. 28. juuni 2018. aasta kohtuotsus HR (C-512/17, EU:C:2018:513; edaspidi „kohtuotsus HR“, punkt 54).

[23] *Ibidem*, punkt 40: „Kuna määruses [nr 2201/2003] puudub mõiste […] „[alaline elukoht]“ määratlus või viide liikmesriikide õigusele selles valdkonnas, […] et tegemist on liidu õiguse autonoomse mõistega, mida tõlgendades tuleb arvestada seda mõistet sisaldavate sätete konteksti ja määruse […] eesmärke, eriti […]“. Ka konventsioonide puhul eelistatakse autonoomset tõlgendamist: vt käesoleva ettepaneku punkt 35 ja 20. joonealune märkus.

[24] Ma ei jaga seega Prantsusmaa seisukohta, et alalise elukoha *mõiste ise* selles ja teistes määrustes (eriti Euroopa Parlamendi ja nõukogu 4. juuli 2012. aasta määruses (EL) nr 650/2012, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist, ametlike dokumentide vastuvõtmist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist (ELT 2012, L 201, lk 107)) peab olema ühtne.

[25] Asjakohased on õigusnormid, mis kasutavad alalist elukohta kohtualluvuse kriteeriumina, ning määruse nr 2201/2003 artikkel 11 seoses lapse ebaseadusliku äraviimisega. Vt esimese kohta kohtuotsus HR ja teise kohta 8. juuni 2017. aasta kohtuotsus OL (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436; edaspidi „kohtuotsus OL“).

[26] Määruse nr 2201/2003 põhjendus 12; muu hulgas 2. aprilli 2009. aasta kohtuotsus A (C-523/07, EU:C:2009:225; edaspidi „kohtuotsus A“, punkt 35); kohtuotsus OL (punkt 66) ja kohtuotsus HR (punkt 59). Seda asjaolu ilmselgelt täiskasvanu alalise elukoha puhul ei esine.

[27] Muu hulgas kohtuotsus A (punkt 37 jj), 22. detsembri 2010. aasta kohtuotsus Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, punkt 47 jj) ning kohtuotsus OL (punkt 42 jj).

[28] Kohtuotsus A, punkt 36.

ii) Lahkunu alaline elukoht

42. Sama lähenemine on *mutatis mutandis* kohaldatav ka lahkunu alalise elukoha kindlaks määramisele, mida kasutatakse määruses (EL) nr 650/2012. [29]

43. Viimati nimetatud määruse põhjendustes on selleks elukohaks nimetatud surnu „pere- ja ühiskondliku elu keskpunkt“ ning tehtud ettepanek hinnata selle kindlaks tegemiseks „igakülgselt […] kõiki surnu eluga nii tema surmaeelsetel aastatel kui tema surma hetkel seotud tegureid, võttes arvesse kõiki asjakohaseid faktilisi asjaolusid, eelkõige surnu asjaomases riigis viibimise kestust ja õiguspärasust ning sellise viibimise tingimusi ja põhjuseid“. Selliselt kindlaks määratud alaline elukoht „peaks käesoleva määruse erieesmärke arvesse võttes tõendama […] tihedat ja kindlat seotust asjaomase riigiga“. [30]

iii) Maksejõuetu võlgniku alaline elukoht

44. Alaline elukoht on lõpuks (kaudne) rahvusvahelise kohtualluvuse kriteerium ja sellest tulenevalt kollisiooninormi lähteelement määruses (EL) 2015/848 maksejõuetusmenetluste kohta. [31]

45. Selle artikli 3 lõige 1 eeldab, et võlgniku „põhihuvide kese“ on eraõigusliku isiku puhul tema alaline elukoht. Selles valdkonnas on olulised majanduslikud ja rahalised huvid; näitajad, mida tuleb hinnata, on need, mis võimaldavad kolmandatel isikutel seda „huvide keset“ hõlpsasti ära tunda. [32]

b) Selle lähenemise kohandamine määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõikele 1

46. Kirjeldatud lähenemine on oma paindlikkuse tõttu sobiv määruse nr 2201/2003 artikli 3 tähenduses alalise elukoha kindlaks määramiseks, nii et see võimaldaks anda pädevuse abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamise asjades ühe liikmesriigi kohtutele.

47. Määruses ei ole mingeid juhiseid selle kohta, mis on või kuidas määratakse kindlaks täiskasvanu „alaline elukoht“ abielukriisi olukorras, ega isegi viidatud selles osas liikmesriikide õiguskordadele. See on tahtlik (ja eelnevate õigusaktidega ühine) valik.

48. Borrási aruandes rõhutatakse seda märkides, et:

– Selles küsimuses toimusid arutelud artikli 3 lõike 1 punkti a (praeguse) kuuenda taande lisamisel; [33] lõpuks jäeti kõrvale mõte lisada norm 1998. aasta konventsiooni tähenduses alalise elukoha täpsustamiseks. [34]

[29] Surnu viimane alaline elukoht on üldine seos rahvusvahelise kohtualluvuse ja kohaldatava õiguse kindlaksmääramiseks.

[30] Põhjendused 23 ja 24. Vt ka minu ettepanek kohtuasjas E. E. (C-80/19, EU:C:2020:230, punkt 45 jj) ja kohtuotsus E. E. (kohtualluvus ja pärimisele kohaldatav õigus, punktid 38–40).

[31] Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2015. aasta määrus maksejõuetusmenetluste kohta (ELT 2015, L 141, lk 19).

[32] Määruse 2015/848 põhjendus 28 ja 16. juuli 2020. aasta kohtuotsus Novo Banco (C-253/19, EU:C:2020:585, punkt 21).

[33] Samaväärne säte 1998. aasta konventsioonis oli artikli 2 lõike 1 punkti a kuues taane.

[34] Borrási aruanne, punkt 32.

– Võeti „eriti arvesse“ määratlust, mille on Euroopa Kohus andnud teistes valdkondades ja mille järgi on „alaline elukoht“ „koht, mille huvitatud isik valib oma huvide püsivaks või alaliseks keskmeks tahtega, et see nii jääkski“.[35]

– Teised ettepanekud lükati tagasi[36], millest võib järeldada, et läbirääkimistes võeti aluseks „eriti arvesse“ võetud mõiste.

49. Arvestades 1998. aasta konventsiooni ja kehtiva määruse vahelist järjepidevust, tuleb järeldada, et praegused rahvusvahelise kohtualluvuse kriteeriumid abielulahutuse, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamisega seotud vaidluste puhul lähtuvad samast mõttest.

50. Nagu ma juba märkisin, peab abikaasade alalise elukoha kindlaksmääramisel arvesse võetavate huvide kindlakstegemine ja nende siduvate tegurite valimine, mille koos hindamise abil saab alalise elukoha igal konkreetsel juhul kindlaks teha, toimuma autonoomselt, lähtudes sätte kontekstist ja määruse nr 2201/2003 eesmärgist.[37]

51. Peale selle ei tohi unustada, et nendes kohtuasjades võib olukord just nimelt abielukriisi tõttu kiiresti muutuda. Sageli toimub alalise elukoha üleviimine, millele võib järgneda ühe abikaasa tagasipöördumine oma päritoluliikmesriiki, olukorras, kus tegemist on eri kodakondsusega abikaasadega.

2. Artikli 3 kontekst ja määruse nr 2201/2003 eesmärk

a) Täpsustus: alalise elukoha funktsioonid määruse nr 2201/2003 II peatüki 1. jaos ja mõiste ühtsus

52. Alaline elukoht ja liikmesriigi kodakondsus on määruse nr 2201/2003 II peatüki („Kohtualluvus“) 1. jao („Abielulahutus, lahuselu ja abielu kehtetuks tunnistamine“) võtmeelemendid.

53. Need elemendid täidavad kahte funktsiooni: määrata rahvusvaheline kohtualluvus abielukriisi puudutavate vaidluste lahendamiseks vastavalt artiklile 3 ning piiritleda selle jao kohaldamisala vastavalt artiklitele 6 ja 7.[38]

54. Mõiste „alaline elukoht“ on mõlemal juhul sama, mistõttu mõjutab artikli 3 lõikes 1 kasutatav määratlus artikleid 6 ja 7. Nii tuleneb praegu kehtivale määrusele eelneva määruse nr 1347/2000 põhjendusest 8, kus selle õigusakti kohaldamisala laiendatakse kolmandate riikide kodanikele, „kel on piisavalt tihedad sidemed liikmesriigi territooriumiga, *järgides määruses ettenähtud kohtualluvuse kriteeriume*“[39].

[35] *Loc. ult. cit*. Selline määratlus anti avaliku teenistuse ja sotsiaalkindlustuse kohtuasjades.

[36] *Loc. ult. cit.*

[37] Käesoleva ettepaneku punktid 38 ja 39.

[38] Artikli 6 kohaselt ei või vastavalt mis tahes liikmesriigi õigusele kehtivaid kohtualluvuse eeskirju kasutada kohtuvaidlustes, kus kostja alaline elukoht asub liikmesriigi territooriumil või kus kostja on liikmesriigi kodanik (või Iirimaa puhul, kelle „alaline asukoht“ on selle riigi territooriumil). Kohtuotsuses Sundelind Lopez tuvastas Euroopa Kohus, et kohtualluvust muudel juhtudel võib kasutada isiku suhtes, kelle alaline elukoht ei ole liikmesriigis või kes ei ole mõne liikmesriigi kodanik, kui ei ole ühtegi määruse alusel pädevat liikmesriiki.

[39] Kohtujuristi kursiiv.

b) Rahvusvahelise ad hoc *kohtualluvuse kriteerium*

55. Abielukriisi olukorras on määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punktides a ja b ette nähtud rahvusvahelised kohtualluvused, mis põhinevad ühe või mõlema abikaasa isiklikel asjaoludel. Need on erandlikud kohtualluvused ning nende vahel ei ole hierarhiat.[40]

56. Kohtualluvuste loetelus on ära toodud määruse nr 1347/2000 artikli 3 kriteeriumid ja viimati nimetatud määruses on ära toodud 1998. aasta konventsiooni artikli 2 kriteeriumid. Alalise elukoha osas puudutavad need kriteeriumid järgmist:

– *mõlema poole ühist* alalist elukohta või varasemat ühist elukohta;[41]

– *ainult ühe poole* alalist elukohta:

  – eelneval kokkuleppel teise poolega, kui taotlus on ühine; sel juhul võivad olla pädevad hageja või kostja alalise elukoha liikmesriigi kohtud;

  – kui tegemist on kostja alalise elukohaga;

  – kui see on hageja alaline elukoht, siis tingimusel, et see on tema elukoht olnud vähemalt üks aasta enne taotluse esitamist või kuus kuud, kui see asub liikmesriigis, mille kodanik hageja on (või Ühendkuningriigi ja Iirimaa puhul on tema „alaline asukoht“).

57. Borrási aruandes on selgitatud kohtualluvuse valikut ja nende alternatiivsust: need vastavad poolte huvidele, näevad ette paindliku regulatsiooni, mis on kohandatud isikute liikuvusele, ning näitavad lähedust, mida tuleb mõista kui tegelikku seost isiku ja liikmesriigi vahel. Lõppkokkuvõttes on nende eesmärgiks „inimeste vajadustele vastu tulemine, säilitades õiguskindluse“[42].

58. Euroopa Kohus on nõustunud nende selgitustega erinevates määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 kohta tehtud kohtuotsustes.[43]

59. Borrási aruandes on samuti märgitud, et võimalus algatada kohtuasja kohas, mis on ainult ühe abikaasa huvide kese, kui see ei ole kostja huvide kese ega abikaasade kokkuleppel määratud koht, on tekstis ette nähtud, sest see oli teatud riikide poolt 1998. aasta konventsiooniga nõustumise *sine qua non* tingimus.[44]

[40] Kohtuotsus Hadadi (punkt 48). Kohtualluvuste vahel ei ole formaalset hierarhiat, vaatamata sellele, et on neid, kes pooldavad selle kehtestamist määruse uuesti sõnastamisel (näiteks Euroopa rahvusvahelise eraõiguse töörühm 2018. aasta septembris Antwerpeni koosolekul: https://www.gedip-egpil.eu/documents/Anvers%202018/DivorceCompletV5.7.2.19.pdf). Uues artiklis 3 säilivad samad kohtualluvuse eeskirjad, mis on kõik võrdsed. Erinev on iga sellise eeskirja aktsepteerimise aste: sellega seoses on Borrási aruande punktides 30 ja 32 rõhutatud, et teatavad nendest kriteeriumidest on liikmesriikides laialt aktsepteeritud, samas kui mõned teised vajasid poliitilist kompromissi. Need teised on praegu ette nähtud artikli 3 lõike 1 punkti a viiendas ja kuuendas taandes.

[41] Sellel teisel juhul on kohustuslik, et üks abikaasadest elaks endiselt selles riigis. Hetke, millal tuleb see asjaolu tuvastada, ei ole täpsustatud. Viies ja kuues taane viitavad taotluse esitamise hetkele ning tundub mõistlik lähtuda sellest ka teiste kohtualluvuste puhul.

[42] Borrási aruanne, punktid 27, 28 ja 30. Määruse nr 1347/2000 põhjenduses 12 viidati tegelikule seosele ühe poole ja kohtualluvust teostava liikmesriigi vahel, eristamata abielukriisi ja vanemlikku vastutust käsitlevaid vaidlusi.

[43] Kohtuotsused Sundelind Lopez (punkt 26), Hadadi (punkt 48) ning 13. oktoobri 2016. aasta kohtuotsus Mikołajczyk (C-294/15, EU:C:2016:772, punktid 49 ja 50).

[44] Käesoleva ettepaneku 40. joonealune märkus.

60. Selliselt kajastub mure seoses selle abikaasa ärakolimise konkreetse juhtumiga, kes suundub abielukriisi tõttu teise liikmesriiki, mis on eespool mainitud.[45] See kolimine tähendab sageli tagasipöördumist – sealhulgas viivitamatut – liikmesriiki, kus isik elas enne abiellumist, või oma kodakondsuse riiki. Neil juhtudel on võimalik hinnata seost isiku ja kohtu vahel, isegi kui objektiivset geograafilist lähedust ei ole veel välja kujunenud.

3. Alaline elukoht rahvusvahelise kohtualluvuse määramise teenistuses

61. Mõiste, millel põhinevad määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a kohtualluvused:

– Vastab isiku *eluliste* huvide keskmele, millisteks loetakse sotsiaal- ja perekonnaeluga seotud huve. *Kutsealaste* ja *varaliste* huvide asukoht aitab seda keset kindlaks teha; siiski ei kaalu viimased iseenesest üles isiklikke huve, kui nende geograafiline asukoht ei lange kokku.

– Eeldab põhimõtteliselt isiku kvalifitseeritud *viibimist* (mitte ainult kohalolu) kohas: kas seepärast, et see on püsiv, või seetõttu, et see on teataval määral regulaarne või järjepidev, nii et sotsiaalsesse keskkonda tegelikult lõimumise tingimused on täidetud.

62. Täiskasvanu riigis viibimise määratlemine „alalise elukohana“ ei sõltu *igal juhul* teatava aja möödumisest. See ei sõltu ka sellest, et selle aja jooksul kujuneb *objektiivne* geograafiline lähedus isiku ja kohtu vahel, mis menetleb abielulahutust, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamist.

63. Kui määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a viies ja kuues taane nõuavad, et lisaks alalisele elukohale peavad olema täidetud teatavad ajalised tingimused, siis just seetõttu, et need tingimused ei ole elukoha enda „alaliseks“ kvalifitseerimiseks olulised.[46]

64. Nõue, et hageja alaline elukoht peab olema riigis olnud vähemalt aasta või kuus kuud, kui see on tema kodakondsuse riik (vajadusel „asukoht“), muudab „aja“ teguri kui elukoha alalisuse näitaja kaalu relatiivseks.

65. Seega võib põhjendatult arvata, et määruse nr 2201/2003 artikli 3 tähenduses on abikaasal võimalik omandada alaline elukoht peaaegu kohe (või lühikese aja möödumisel) pärast abielukriisile järgnenud kolimist.

66. Neil asjaoludel võib füüsilise kohaloleku kestust, korrapärasust või järjepidevust, mis on tavaliselt „alalisele elukohale“ iseloomulikud, täiendada või koguni need asendada täiskasvanu *tahe* asuda elama ja lõimuda teise riiki (või uuesti elama asuda ja lõimuda päritoluriiki), omandades uue alalise elukoha ja loobudes eelnevast.[47]

67. See tahe võib olla esimesest hetkest alates või kujuneda aegamööda. Mõlemal juhul peab see, selleks et see oleks arvesse võetav, olema äratuntav käegakatsutavate või väliste märkide järgi.[48] Vastupidisel juhul oleks kohtualluvuse eeskirja kohaldamine ülemäära keeruline või koguni võimatu.

[45] Käesoleva ettepaneku punkt 51.

[46] Nende nõuete lisamist selgitatakse harilikult sooviga piirata *forum actoris*'t, mille näevad ette artikli 3 lõike 1 punkti a kaks viimast taanet. See selgitus, mis on õige, ei sea kahtluse alla nende nõuete tagajärgi alalise elukoha mõistele.

[47] Kui loobumise tahe puudub, jääb alaliseks elukohaks endiselt varasem elukoht.

[48] Kohtuotsus HR (punkt 46 ja seal viidatud kohtupraktika).

68. Selleks et tunnustada isiku eluliste huvide keset (või vajaduse korral selle asutamise tahet) teatavas kohas määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a kohaldamiseks, tuleb – nagu ka teistes lähedastes valdkondades[49] – arvesse võtta kõiki tegureid, mis võivad näidata isiku ja selle koha elulist sidet.

69. Eelkõige võivad sellisteks teguriteks olla isiku riigi territooriumil viibimise tingimused ja põhjused ning eespool viidatud nüanssidega selle kestus ja regulaarsus. Ammendavuse huvides märgin, et need näitajad on muu hulgas järgmised:

– koht on päritoluriik;

– see on koht, kus asuvad sugulased ja sõbrad;

– isik elab selles kohas regulaarselt üürilepingu või omandiõiguse alusel või on astunud samme, et see nii oleks;

– koht on kodakondsusjärgne riik;

– isikul on selles kohas kindel töö või ta otsib seal sellist tööd;

– isik kuulub selle koha kultuuriruumi.

70. Nende või samalaadsete näitajate (millega võimalike näitajate loetelu ei ammendu, kordan)[50] asjakohasust kinnitab Euroopa Kohtu praktika väike- või rinnalapse alalise elukoha kohta. Tema eluline tuumik nähtub lõimumisest perekondlikusse ja sotsiaalsesse keskkonda, nimelt selle vanema perekondlikusse ja sotsiaalsesse keskkonda, kellest laps sõltub, lähtuvalt asjaoludest, mida Euroopa Kohus on ise sellise keskkonna tunnustamiseks esile toonud.[51]

C. Üks alaline elukoht

71. Täiskasvanu alalise elukoha kindlaksmääramine ja selle põhjal otsustamine, milline kohus on pädev tegema otsust abielu lahutamise avalduse kohta, on selle kohtu ülesanne, kellele avaldus esitatakse. See kohus peab püüdma kindlaks teha *ühe* (st *konkreetse*) alalise elukoha, olgu see siis ühe abikaasa või mõlema oma.

72. Määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõige 1 ei välista küll pädevate kohtute paljusust ega kohtualluvuse valimist (*forum shopping*) üksnes abielulahutuse, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamisega seotud vaidluste puhul. Menetluste samaaegsus on ette nähtud ja lahendatud määruse artikli 19 lõigetes 1 ja 3.

73. Olen siiski arvamusel, et see argument ei õigusta kohtualluvuste veelgi suuremat hulka, mis paratamatult tuleneb sellest, kui üldiselt möönda võimalust elada samal ajal määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 tähenduses *alaliselt* mitmes kohas.

[49] Samamoodi surnu alalise elukoha kohta kohtuotsus E. E. (kohtualluvus ja pärimisele kohaldatav õigus, punkt 38) ning minu ettepanek samas kohtuasjas (C-80/19, EU:C:2020:230, punkt 49 jj). Lapse alalise elukoha kohta muu hulgas kohtuotsus A (punkt 39).

[50] Näiteks võiks lisada enda elanikuna registreerimise või, kui täiskasvanu elab kooliealiste lastega, siis laste lasteaeda või kooli kirja panemise: vt selle kohta kohtujurist Kokott'i ettepanek kohtuasjas A (C-523/07, EU:C:2009:39, punkt 44).

[51] Kohtuotsus A (punkt 40); 22. detsembri 2010. aasta kohtuotsus Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, punktid 53–56); 9. oktoobri 2014. aasta kohtuotsus C (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, punkt 52); kohtuotsus HR (punktid 44–47).

74. Sellise tõlgenduse vastu räägivad selle sätte sõnastus, eesmärk ja muud süstemaatilised kaalutlused.

1. Sõnastus ja mõistete tähendus

75. Määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkt a viitab läbivalt *selle liikmesriigi* kohtutele, kus on *alaline elukoht*, ainsuses.

76. Paralleelselt näeb sama määruse artikkel 66, mis reguleerib kohtualluvuse kohaldamist kahe või enama õigussüsteemiga liikmesriikides, ette, et „viide peamisele elukohale selles liikmesriigis [tähendab] viidet peamisele elukohale [*ühes*] territoriaalüksuses“ [52].

77. Pealegi, kui samastada alaline elukoht isiku eluliste huvide *keskmega*, siis ei ole samal ajal mitme sellise elukoha aktsepteerimine järjepidev.

78. Seevastu ei takista miski seda, et isikul on mitu „lihtsat“ [53] elukohta, st et isikul on lisaks alalisele või peamisele elukohale veel üks või mitu teisejärgulist elukohta (puhkusekodu, elukoht tööalastel või sarnastel põhjustel). Nendel ei oleks määruse nr 2201/2003 artikli 3 kontekstis mingit mõju.

2. Õigusnormi eesmärk

79. Tunnistada *alaliste* elukohtade kumuleerimise võimalust ei vastaks ka eesmärgile, mida määrus nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a kaudu taotleb.

80. Nagu ma juba selgitasin, [54] on see eesmärk:

– ühelt poolt soodustada isikute liikuvust liidus, kaasa arvatud juhul, kui kolimine ühest liikmesriigist teise toimub pärast abielukriisi;

– teiselt poolt tagada õiguskindlus ja lähedus isikute ning kohtu vahel.

81. Lähteelemendid, mida arvesse võetakse, tagavad tasakaalu nende kahe eesmärgi vahel: need teenivad nii asjaomaste poolte kui ka õigusemõistmise huve. Sellele tasakaalule aitab kaasa, kui alalisel elukohal põhinevad kohtualluvuse kriteeriumid ei võimalda nii palju alternatiive, kui on määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punktis a taandeid, kuigi see võib esmapilgul nii paista. [55]

[52] Kohtujuristi kursiiv.

[53] Võtan väljendi „lihtne“ elukoht vastandina „alalisele“ kohtujurist Cruz Villalóni ettepanekust kohtuasjas Mercredi (C-497/10 PPU, EU:C:2010:738, punkt 71).

[54] Käesoleva ettepaneku punktid 57 ja 58.

[55] Alalise elukoha kui kohtualluvuse kriteeriumi tingimustest tuleneb, et teatud kohtualluvused on vastastikku välistavad ja teised võivad esineda samal ajal. Ei ole ebatavaline, et mitu kriteeriumi osutavad ühele ja samale liikmesriigile.

82. Sama isiku samaaegsete alaliste elukohtade arvu suhtes järeleandlik tõlgendus võiks *de facto* rikkuda pooltevahelist tasakaalu, laiendades võimalusi kasutada *forum actoris*'t. Lisaks suurendaks see raskusi ette kindlaks teha, millised kohtud liidu piires võivad abielulahutuse, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamise üle otsustada.[56]

83. Need kaalutlused lisaks nendele, mille ma esitan alljärgnevalt, räägivad määruse nr 2201/2003 artikli 3 mõiste „alaline elukoht" kitsa tõlgendamise poolt, isegi kui isik on oma elu korraldanud eri liikmesriikides.

3. Alaline elukoht süstemaatilise tõlgendamise kriteeriumi seisukohast (laias tähenduses)

84. Määruse nr 2201/2003 artikli 3 sõnastuse, tähenduse ja eesmärgiga on vastuolus selles ette nähtud õiguslike tagajärgede omistamine mitmele alalisele elukohale, kusjuures see ei kehti ainult abielukriisi kohtuvaidluste puhul, hoolimata sellest, mida on öeldud määruse põhjenduses 8.[57]

85. Euroopa seadusandja on sama rahvusvahelise kohtualluvuse kriteeriumi laiendanud hilisematele õigusaktidele, mis reguleerivad: a) abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatavat õigust;[58] b) rahvusvahelist kohtualluvust ülalpidamiskohustust käsitlevate nõuete puhul,[59] ja c) rahvusvahelist kohtualluvust abieluvararežiime puudutavate nõuete puhul, mis on seotud abielulahutuse, lahuselu või kehtetuks tunnistamise nõuetega[60].

86. Mida rohkem määruse nr 2201/2003 artiklis 3 kasutatud mõistet „alaline elukoht" laiendatakse, seda laiem on ka nendes teistes valdkondades potentsiaalselt pädevate liikmesriikide kohtute ring asjaomaste isikute jaoks ettenähtavuse kahjuks.[61]

87. Keskendun konkreetselt tagajärgedele abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatavale õigusele.

88. Määruse nr 1259/2010 eesmärk on „taga[da] kodanikele õiguskindluse, etteaimatavuse ja paindlikkuse põhimõttest lähtudes asjakohased lahendused"[62]. Selle eesmärgi saavutamine tähendab, et sisulistes küsimuses kohaldatav õigus on alati ainult üks, sõltumata sellest, millise

[56] Komisjoni sõnul (tema kohtuistungi asendamiseks esitatud kirjalike seisukohtade punkt 14) võimaldaks määruse nr 2201/2003 artikli 3 kohaldamisel isiku kahe alalise elukoha lubamine „kaotada ühe juhusest sõltuva asjaolu ja suurendada õiguskindlust, andes abikaasale, kes elab osa aega ühes ja osa aega teises liikmesriigis, kindlustunde, et ta võib pöörduda ühe nendest riikidest kohtusse, ilma et ta peaks kartma pädevuse puudumise otsust ja sellise menetlusega kaasnevaid kulusid". See arvamus mind ei veena. Alalise elukoha üle otsustamise keerukus ei kaoks sellega, kui lubada, et neid võib olla mitu; vastupidi, see paljusus tekitaks omakorda küsimusi, milles kohus, kes vaidlust menetleb, peab jõudma veendumusele. Täiendava kohtualluvuse lisamine määruse artiklis 3 suurendab ebakindlust küsimuses, kus võidakse inimest kohtusse kaevata, ka abikaasa jaoks, kellel on rohkem kui üks alaline elukoht.

[57] „Abielulahutust, lahuselu või abielu kehtetuks tunnistamist käsitlevate kohtuotsuste osas tuleks käesolevat määrust kohaldada ainult abielude lahutamise suhtes ja see ei tohiks käsitleda küsimusi, nagu lahutuse põhjus, abielu omandiõiguslikud tagajärjed või muud kaasnevad asjaolud".

[58] Nõukogu 20. detsembri 2010. aasta määruses (EL) nr 1259/2010 tõhustatud koostöö rakendamise kohta abielulahutuse ja lahuselu suhtes kohaldatava õiguse valdkonnas (ELT 2010, L 343, lk 10).

[59] Nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määruse (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes (ELT 2009, L 7, lk 1) artikli 3 punkt c.

[60] Nõukogu 24. juuni 2016. aasta määruse (EL) 2016/1103, millega rakendatakse tõhustatud koostööd kohtualluvuse, kohaldatava õiguse ning otsuste tunnustamise ja täitmise valdkonnas abieluvararežiime käsitlevates asjades (ELT 2016, L 183, lk 1), artikkel 5.

[61] Ei ole ebamõistlik eeldada, et kui niimoodi kaudselt nõustutakse kohtualluvuse määramiseks alaliste elukohtade paljususega, siis tuleb sellega nõustuda ka samades õigusaktides sätestatud „alalise elukoha" kriteeriumi tõlgendamisel nõuete puhul, mis ei ole kõrvalnõuded, vaid iseseisvad.

[62] Põhjendus 9. Selle eesmärk on ka „väl[tida] olukorda, kus üks abikaasadest nõuab abielu lahutamist enne teist, et menetlus toimuks sellise õiguse alusel, mida ta peab oma huvide kaitsmise seisukohast soodsamaks". Seda muret määruse nr 2201/2003 artikkel 3, mis kehtestab alternatiivsed kohtualluvused, ei kajasta; seda tuleb seega niipalju kui võimalik tõlgendada nii, et see ei kahjusta teise määruse eesmärke.

liidu kohtu alluvusse abielulahutuse või lahuselu asi kuulub. Seega on määruses nr 1259/2010 sätestatud lähteelemendid, mida on küll mitu, siiski korraldatud „astmeliselt“, mitte alternatiivsetena.

89. Kirjeldatud eesmärk põhineb lisaks, ehkki vähemal määral[63], *forum*'i ja *ius*'i üksteisele vastavusel, mis on sätestatud määruse nr 1259/2010 artiklis 8, mis käsitleb kohaldatavat õigust juhul, kui pooled ei ole kohaldatavat õigust valinud:

– Põhimõttelise suundumusena määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 järgse mitme kohtualluvuse vastavuse kaudu määruse nr 1259/2010 artikli 8 lähteelementidele.

– Otse, muudel juhtudel kohaldatava lahendusena: kui pooled ei ole õigust valinud ja ka määruse nr 1259/2010 artikli 8 punktides a, b ja c sätestatud kriteeriumid ei ole täidetud, kohaldatakse kohtu asukohariigi õigust vastavalt selle sätte punktile d.

90. Määruse nr 2201/2003 artikli 3 mõiste „alaline elukoht“ laialt kohaldamine, mis võimaldab sellel kriteeriumil põhinevat rahvusvahelist kohtualluvust kahe- või mitmekordistada, kahjustaks määruse nr 1259/2010 eesmärki kahel viisil:

– Lõpetades *forum*'i ja *ius*'i üksteisele vastavuse, kui kohus tegutseb ühe abikaasa ühe alalise elukoha kohtuna, kuid peaks kohaldama teise liikmesriigi õigust, kuna abikaasade ühine alaline elukoht on seal.[64]

– See põhjustaks olukorra, kus kaks (või mitu) ühe abikaasa eri liikmesriikides asuva(te) alalis(t)e elukoh(t)a(de) alusel pädevat kohut kohaldavad määruse nr 1259/2010 artikli 8 punkti d alusel „asukohariigi“ õigust.

a) Artikli 3 lõike 1 punkt a ja kohtuotsus Hadadi (artikli 3 lõike 1 punkt b)

91. Kitsendav tõlgendus, mille ma soovitan valida, ei ole vastuolus tõlgendusega, mille andis Euroopa Kohus kohtuotsuses Hadadi[65], tunnustades määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti b raames mitme liikmesriigi kohtute pädevust juhul, kui huvitatud isikutel on mitu kodakondsust.[66]

92. Erinevused eespool viidatud kohtuotsuses Hadadi lahendatud ja käesoleva asja vahel on märkimisväärsed. Euroopa Kohus välistas selles kohtuotsuses, et „kodakondsuse“ lähteelement piirdub ainult „tugeva kodakondsusega“, millega ei ole aga käesolevas vaidluses seost:

– Esiteks ei ole määruse nr 2201/2003 artiklis 3 „tugeva“ kodakondsuse tingimust; seevastu on seal tingimus, et elukoht peab olema „alaline“.

[63] Erinevalt muudest valdkondadest ei ole rahvusvahelise kohtualluvuse ja kohaldatava õiguse paralleelsus selles valdkonnas prioriteetne mure: seda paralleelsust ei pruugi algusest peale tekkida, kui pooled valivad kohaldatava õiguse vastavalt määruse artikli 5 lõike 1 punktidele a, b ja c. Tuleks ühtlasi meenutada, et see tõhustatud koostööst tulenev õigusakt ei ole kohaldatav kõikides liikmesriikides.

[64] See kombinatsioon võiks kohtuvaidluses tekkida, kui Prantsuse kohus tunnistaks end määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a kuuenda taande alusel pädevaks, mööndes, et IB alaline elukoht on ka Iirimaal. Sellisel juhul, kui pooled ei ole õiguspäraselt valinud teist õigust, kohaldatakse määruse nr 1259/2010 artikli 8 punkti a kohaselt sisulistes küsimustes Iiri õigust.

[65] Sellele kohtuotsusele viitavad oma kirjalikes seisukohtades FA (punkt 71 jj), Portugali valitsus (punkt 36 jj), komisjon (punktid 13 ja 32) ning IB oma kohtuistungi asendamiseks esitatud kirjalikes seisukohtades (punkt 31).

[66] Kohtuotsus Hadadi (punkt 51 jj).

– Teiseks peab kodakondsus, mis annab kohtualluvuse nimetatud artikli 3 lõike 1 punktis b, olema alati ühine. Kui ainult ühel abikaasal on topeltkodakondsus, aga teisel abikaasal ei ole, loeb selle sätte kohaldamisel ainult see ühine kodakondsus: ühe kodakondsusega abikaasale ei tule see kahjuks ega ka kasuks.[67] See võiks juhtuda aga juhul, kui ainult ühe abikaasa alalisel elukohal põhinevate kohtualluvuse eeskirjade kohaselt oleks lubatud mitmekordne alaline elukoht.[68]

– Kolmandaks on kodakondsuse lähteelement, nagu Euroopa Kohus on märkinud, „ühtne ja kergesti kohaldatav“[69], samas kui „tugeva“ kodakondsuse tuvastamine kohustaks igal üksikjuhul arvesse võtma tervet rida asjaolusid, ilma et oleks kindel selge tulemus.[70]

93. Viimane oleks võimalik ka „alalise elukoha“ lähteelemendi kohaldamisel. Ma ei arva siiski, et see probleemi lahendaks (otse vastupidi), kui nõustuda sellega, et kahtluse korral oleks eelistatav lubada, et on rohkem kui üks alaline elukoht.

94. Selliselt toimimine ei taga, et poolte vahel on vähem vaidlust küsimuses, milline elukoht paljudest on kohtumenetluse seisukohast oluline. Pigem lisab see vaidlusesse veel ühe keerukuse teguri: iga kord, kui ühel poolel on kaks või mitu alalist elukohta, tuleks kindlaks teha, kas need kõik on seda ka tegelikult. Kokkuvõttes suurendaks see ohtu, et lõpuks määrab rahvusvahelise kohtualluvuse „lihtne“ elukoht (mitte määruse nr 2201/2003 artikli 3 tähenduses alaline elukoht).

D. Alalist elukohta on võimatu kindlaks teha?

95. Määruses nr 2201/2003 on ette nähtud lahendused juhuks, kui ei ole võimalik täpsustada lapse alalist elukohta; kuid mitte siis, kui tegemist on täiskasvanuga.

96. See *vaikimine* ei ole juhuslik. Positiivses tähenduses välistab see, et on isikuid, kelle alalist elukohta ei ole võimalik tuvastada (isegi kui sellega kaasnevad tõendamisraskused). Negatiivses tähenduses kinnitab see minu arvates asjaolu, et täiskasvanute puhul ei tunnustata määruse nr 2201/2003 artikli 3 kohaldamisel kahte või mitut alalist elukohta mitmes liikmesriigis.

97. Kui edasise arutelu huvides nõustuda, et see nii ei ole, ja kui tõepoolest on mitme alalise elukoha hulgast võimatu kindlaks teha[71] määruse nr 2201/2003 artikli 3 tähenduses *konkreetset* alalist elukohta, võib ette kujutada kahte lahendust:

– esimese kohaselt, mida komisjon eelistab,[72] piisab selleks, et kohus tunnistaks ennast pädevaks, sellest, kui üks kahest (või mitmest) asjaomase isiku elukeskmest asub selle kohtu liikmesriigis, kes abielulahutust menetleb;

[67] Hagejana ei ole topeltkodakondsusega abikaasal sel põhjusel täiendavat kohtualluvust, kuid ka tema vastu kohtusse pöördumiseks ei ole täiendavat kohtualluvust.

[68] Mitu alalist elukohta võivad olla sellele abikaasale, kellel need on, nii kasuks – kui tema on hageja (vastavalt artikli 3 lõike 1 punkti a viiendale ja kuuendale taandele) – kui ka pöörduda tema vastu, kui ta on kostja, vastavalt selle artikli lõike 1 punkti a kolmandale taandele.

[69] Kohtuotsus Hadadi (punkt 51).

[70] *Ibidem*, punkt 55.

[71] Tõenäosus, et kahes olukorras esinevad *ühtemoodi* tüüpilised alalise elukoha elemendid, on väike. Määruse nr 2201/2003 järgimiseks peavad liikmesriikide kohtud püüdma kindlaks teha ühe alalise elukoha, nagu ma märkisin käesoleva ettepaneku punktis 71 jj.

[72] Tema kirjalike seisukohtade punktid 33 ja 34 ning järeldusettepanek.

– teise kohaselt ei saaks ükski nendest elukeskmetest eri liikmesriikides anda pädevust alalise elukoha alusel.

98. Eespool esitatud argumendid – mis räägivad vastu selle lubamisele, et ühel ja samal isikul on määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a kontekstis samal ajal mitu alalist elukohta – panevad mind eelistama teist lahendust, mis on süsteemi kui terviku jaoks vähem häiriv.

99. See teine lahendus (mis oleks erandlik) kinnitaks, et „alalise elukoha“ lähteelement ei saa määrata rahvusvahelist kohtualluvust. Kui see oleks nii, ei jääks pooled sellepärast tingimata liidus kohtulikust kaitsest ilma, kui mõni määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõikes 1 sätestatud ülejäänud kriteeriumidest oleks kohaldatav [73] või kui lähtutaks iga liikmesriigi õiguses ette nähtud kohtualluvusest [74], mille kohaldamine muudel juhtudel on sätestatud artiklis 7.

100. Ainult teise võimalusena (st juhul, kui need võimalused on ammendatud või välistatud) ja erandkorras, kui see on õigusemõistmisest keeldumise vältimiseks tingimata vajalik, oleks minu arvates mõeldav anda pädevus kohtutele, mis asuvad ükskõik millises liikmesriigis, kus on abikaasa elukoht, kui ühtegi elukohtadest ei saa määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a tähenduses tunnustada alalise elukohana.

V. Ettepanek

101. Eespool märgitu alusel teen ettepaneku vastata Cour d’appel de Paris’ (Pariisi apellatsioonikohus, Prantsusmaa) eelotsuse küsimusele järgmiselt:

Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määruse (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000, artikli 3 lõike 1 punkti a tuleb tõlgendada nii, et kohtualluvuse määramisel võib tunnustada kummagi abikaasa ainult ühte alalist elukohta.

Kui üks abikaasa jagab oma elu kahe või enama liikmesriigi vahel, nii et ei ole kuidagi võimalik kindlaks teha, et üks neist on tema alaline elukoht määruse nr 2201/2003 artikli 3 lõike 1 punkti a tähenduses, tuleb rahvusvaheline kohtualluvus kindlaks määrata teiste selle määruse kriteeriumide alusel ja vajaduse korral vastavalt liikmesriikides kehtivatele muudel juhtudel kohaldatavatele kriteeriumidele.

Samal juhul võib erandlikult anda pädevuse ühe abikaasa mittealalise elukoha liikmesriikide kohtutele juhul, kui määruse nr 2201/2003 ja kohtualluvuse muudel juhtudel kohaldamisest ei ilmne ühegi liikmesriigi kohtute rahvusvaheline kohtualluvus.

[73] Käesolevas asjas leian mulle teadaolevate asjaolude põhjal, et IB võiks esitada oma avalduse Iirimaal kui abikaasade viimases alalises elukohas, kus üks neist veel elab, ja kui kostja alalises elukohas.

[74] Vastupidi sellele, mida annab mõista Iirimaa (tema kohtuistungi asendamiseks esitatud kirjalike seisukohtade punkt 10), ei näe kõik liikmesriigid ette kohtualluvust muudel juhtudel. Lisaks, isegi kui nad seda teevad, ei tarvitse neid olla võimalik konkreetsel juhul määruse nr 2201/2003 artikli 6 piirangu tõttu kasutada.